

Abdullah Efendi'nin "Meslekü'l-uşşâk" adlı manzumesine aynı vezin ve kafiyede kırk yedi beyit ekleyen La'lîzâde, bu beyitlerde Melâmîler'e göre Hz. Peygamber'den Şehid Ali Paşa'ya kadar gelen kutubların isimlerini zikretmiştir. Bu iki manzume *Sergüzeşt*'in içinde ve Sâdık Vicdânî'nin eserinde yer almaktadır (*Tomar-Melâmîlik*, s. 71-83). 4. *Hediyetü'l-müşâtâk*. "Meslekü'l-uşşâk" kasidesinin şerhidir. La'lîzâde bu eseri 1129 (1717) yılında Limni'de sürgünde bulunduğu sırada yazmıştır (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1312). 5. *Risâletü'l-Murâdiyye fi't-tarîkatî'n-Nakşibendiyye*. Murad Buhârî'nin, baş tarafında Nakşibendî silsilesini ihtiva eden tarikat âdâbına dair *Silsiletü'z-zeheb* adlı Arapça eserinin tercümesi ve şerhidir. Müellif nüshası *Sergüzeşt*'i içeren mecmuanın içinde bulunmaktadır. 6. *Tercüme-i Risâle-i Ünsiyye*. Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Ya'küb-i Çerhî'nin Bahâeddin Nakşibend'e intisap edişini anlatan ve tarikat âdâbına dair bilgi veren Farsça risâlesinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 636; TSMK, Hazine, nr. 247). 7. *Tercüme-i Silsiletü'l-ârifîn ve tezkiretü's-sâdikin*. Ya'küb-i Çerhî'nin halifesi Ubeydullah Ahrâr'ın müridlerinden Muhammed Kâdî-i Semerkandî'nin Ubeydullah Ahrâr'ın hayatı, sohbet ve kerâmetlerine dair eserinin bazı bölümlerinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 636). 8. *Metâlibü'l-vusûl fi hulâsati Nevâdirü'l-usûl*. Hakîm et-Tirmizî'nin 291 hadisin şerhini ihtiva eden *Nevâdirü'l-uşûl* adlı eserinin özet çevirisidir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 61, nr. 332).

La'lîzâde ayrıca Abdülkerîm el-Cîlî'nin *el-İnsânü'l-kâmil*'ini (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 167) ve *Hâkikatü'l-yakîn ve zülfetü't-temkîn* adlı risâlesini (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 636) Türkçe'ye çevirmiştir. Kaynaklarda Gazzâlî'nin *Kîmyâ-yı Sa'âdet*'ini de tercüme ettiği (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 432) ve *Gıdâ-yı Rûh* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2744) adlı bir eserinin olduğu kaydedilmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 159). Ancak bu iki eser muhtemelen ona ait değildir. Bursalı Mehmed Tâhir, La'lîzâde'nin şer'î sicillerin yazılış usulüne dair *Zübdetü's-sukûk* adlı bir eserinin bulunduğunu kaydeder. La'lîzâde, Yetim mahlası ile şiirler de yazmıştır, ancak şiirlerinin sayısı oldukça azdır.

BİBLİYOGRAFYA :

La'lîzâde Abdülbâkî, *Sergüzeşt* (Baha Doğramacı Özel Kitaplığı'ndaki mecmua içinde), vr. 141^b-199^b; a.mlf., *Mebde ve Meâd* (a.e. içinde), vr. 1^b-94^b; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuzalâ*, s. 365, 403, 518, 530, 628, 660, 724; Râşid, *Târih*, İstanbul 1153, II, vr. 166^a, 167^{a-b}; Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin – Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 268-269; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmîyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 73^b-78^b; *Tomar-Melâmîlik*, s. 71-83; *Sicill-i Osmanî*, III, 299; *Osmanlı Müellifleri*, I, 159; Abdülbakî [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 153-155; Mehmet Nermi Haskan, *Eyûp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 217-218; II, 22; Thierry Zarccone, "Histoire et croyances des derviches turkestanais et indiens à Istanbul", *Anatolia Moderna = Yeni Anadolu*, II, Paris 1991, s. 155.

NİHAT AZAMAT

LÂM
(J)

Arap alfabesinin yirmi üçüncü harfi.

Türk alfabesinde on beşinci sırada yer alan, ebced tertibindeki sırası on iki, sayı değeri otuz olan harfin adı Fenike alfabesinde lamd (üvendire, baston), Ârâmîce ve İbrânîce'de lamed (lamad), Yunanca'da lambda ve Arapça'da lâm olup baston veya üvendire biçimindeki Hiyeroglif remzinden doğup geliştigi kabul edilir. Ebced tertibini esas alan Fenike alfabesinden doğup gelişmeleri sebebiyle dünya alfabelerinin çoğunda on ikinci sırada yer alır.

Lâmın mahreci, dilin iki kenarı ile dilin uç kısmının temas ettiği üst damak ve azı dişlerini izleyen dört dişin üst kısımları olarak geniş bir alanı kaplar. Sahip olduğu cehr, beyniyye, istifâl, terkik, izlâk, inhîrâf, infitâh ve zuhûr sıfatlarının gereği olarak lâm sesi çıkarılırken dilin uç tarafının üst damağa kuvvetle dayanmasından dilin üst kısmında nefes cereyanı hapsolür (cehr), bu sırada dilin uç kısmı üst damağa doğru yükselip meylederek kavisli bir hal alır (inhîrâf); ancak dilin iki yanından nefes akışı devam ettiğinden nefesin tam akması veya tam hapsolmesi söz konusu değildir (beyniyye). Dilin uç tarafı dışındaki kısımları ile üst damak arasının açık olması (infitâh) ve dilin yukarıya yükselmeyerek aşağıda kalması (istifâl) sebebiyle söylenişi kolay (izlâk), ince ve açık seçik bir ses (terkik, zuhûr) çıkar. Şarkiyatçılara göre lâm sesi sürtüşmeli (fricative), yanal (latérale), yumuşak (sonore) ve akıcı (liquide) bir ünsüz olup nefes akışı dilin iki

(bilatérale) veya tek (unilatérale) yanından olabılır.

Belirli (mâriye) takısı olan ve bu sebeple harf-i ta'rif / lâm-ı ta'rif denilen "ا" takısının sadece "lâm"ı mâriye harfidir. Sâkin olması sebebiyle öndeki hemze ona ulanarak seslendirme işlevi (vasl) görür. Halîl b. Ahmed'e göre "ا" birlikte mâriye edatıdır. Hurûf-ı şemsiyye adı verilen "ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ي" harflerinden biriyile başlayan bir kelimenin başına "ا" takısı geldiğinde "lâm"ı okunmayarak bu harflere katılır (idgâm-ı şemsiyye) ve kelimenin ilk harfi iki defa okunmak üzere şeddelenir: ا + شمسى ← الشمس gibi. Bunların dışında kalan ve hurûf-ı kameriyye adı verilen ا ب ج ح خ ع غ ف ق ا ب ج ح خ ع غ ف ق harflerinde ise "ا" takısının "lâm"ı okunur (izhâr-ı kameriyye): ا ب ج ح خ ع غ ف ق ا ب ج ح خ ع غ ف ق gibi. Ayrıca lâmelifte (لا) asıl harf elif olup sâkin olması sebebiyle lâm onun okunmasını sağlama (vasl) işlevi görür (İbn Cinnî, I, 409-410).

Kur'an kıraatında kelime sonundaki sâkin lâm, arkadan gelen kelime başındaki "râ"ya katılarak (idgâm-ı mütekâribeyn : mahrecleri birbirine yakın olan iki harfin idgâmı), sâkin nûn ise kendisini izleyen lâma katılarak (idgâm-ı bilâğunne : gunnesiz -geniz sesi olmayan- idgâm) telaffuz edilir: قل رب ← قَرْب ← قَرْبٌ ← قَرْبٌ ← من لذن ← ملذن ← مذن gibi. Ayrıca "Allah" kelimesinin "lâm"ı, önde ötreli veya üstünlü bir harf bulunup kendisine ulanması durumunda kalın okunur.

Lâm, kelimelerin yapısında asıl harf olarak bulunduğu gibi zâit (ziyade) harf olarak da gelir: عبد ← عبْدَل ← عبْدَلٌ ← عبْدَلٌ ← عبْدَلٌ ← عبْدَلٌ gibi. Ancak "ذلك، تلك، أولئك، هنالك" gibi işaret isimlerindeki bu ziyade lâmların uzaklık / uzağa işaret (lâm-ı teb'îd) ve pekiştirme işlevi gördüğü belirtilir. "رض" harfleri "lâm"a dönüşerek (ib-dâl) ikincil ve eş anlamlı kelimeler oluşturduğu gibi "lâm"ın, başta ve en çok "ن" olmak üzere "م و ه ي" harflerine dönüşerek de anlamdaş- ikincil kelimeler oluşturduğu görülür: Hetele → hetene, hâlis → hâmis, lez → vekz, lezm → hemz, celh → ceyh ... gibi (Ebüt-Tayyib el-Lugavî, II, 378-422).

Edat (mâna harfi) olarak da kullanılan "lâm"ın cer lâmı, tarif lâmı, ibtidâ lâmı, emir lâmı, kasem lâmı gibi çeşitleri vardır. İbtidâ lâmı, mübtedâ ve haberiyile "lev" ve "levlâ"nın haberleri başına gelecek pekiştirme işlevi yapar. Kasem lâmı da hem yemin ifadesinin hem de cevabı-

nın başına dahil olup pekiştirme vazifesi görür. Her iki tür "lâm"ın hareketi üstündür. Cer lâminin hareketi zamirlere ve nidâ "yâ"sının hemen ardından gelen müstegâse (yardıma çağırılan) bitişirse üstün, diğerlerine ise esredir. Gramer kitaplarında cer harfinin istihkak, ihtisas, milk, ta'lîl, olumsuzluğu pekiştirme / te-kit (olumsuz "kvn" maddesinden sonra), kasem, taaccüb, ta'diye gibi yirmiden fazla anlamı örneklerle açıklanmıştır (meselâ bk. Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâci, *Kitâbü'l-Lâmât*, tür.yer.; İbn Abdünnûr, s. 293-329; İbn Hişâm, s. 274-312). Zeccâci, edat olan (harf-i ma'nâ) lâmı ayrıntılarıyla incelediği bir eser kaleme alarak otuz bir çeşit "lâm"dan söz etmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "I" md.; Sibeveyhi, *Kitâbü Sibeveyhi* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûni), Kahire 1403/1983, II, 206-207, 237, 278, 376; IV, 240, 433-483; V, 344-345; Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâci, *Kitâbü'l-Lâmât* (nşr. Mâzin el-Mübârek), Beyrut 1412/1992; Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-lbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1379/1960, II, 378-422; İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 43-76, 321-411; II, 423, 652, 758, 818, 830; Ebü Ca'fer İbnü'l-Bâziş, *el-İknâ' fi'l-kurâ'ati's-seb'* (nşr. Abdülmecid Katâmiş), Dimaşk 1403, I, 337-445; İbn Yâiş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), X, 36-37, 45-46; Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu's-Şâfiye* (nşr. M. Nur el-Hasan v.dğr.), Beyrut 1402/1982, III, 250, 253; İbn Üsûf el-İşbîlî, *el-Mümtü'u'l-kebir fi't-taşrif* (nşr. Fahreddin Kabâve), Beyrut 1996, s. 145-147, 268; İbn Abdünnûr, *Raşû'l-mebâni* (nşr. Ahmed M. el-Harrât), Dimaşk 1405/1985, s. 160-164, 293-329; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib* (nşr. Mâzin el-Mübârek - M. Ali Hamdullah), Beyrut 1985, s. 274-312; Süyûtî, *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luga ve envâ'i'hâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dâru İhyâi'l-kütübî'l-'Arabiyye), I, 476, 565; J. Cantineau, *Esquisse*, Paris 1960, s. 183, 288; H. Fleisch, *Traité de philologie arabe*, Beyrouth 1961, I, 3, 224; a.mlf., "Lâm", *EL²* (İng.), V, 644-645; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kai-deleri*, İstanbul 1984, s. 198-199, 210, 218-219, 222, 225-226, 233, 243, 249; Hasan Abbas, *Haşâ'îşu hurûfi'l-'Arabiyye ve me'âni'hâ*, Dimaşk 1998, s. 79-83.

AHMET TURAN ARSLAN

LAMARTINE, Alphonse de (1790-1869)

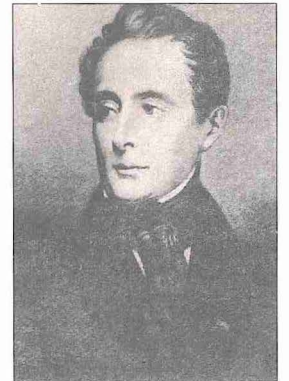
Fransız şairi, yazar
ve devlet adamı.

Asil bir ailenin oğlu olarak 21 Ekim 1790'da Mâcon'da doğdu. Çocukluğunu Mâcon ve yakınlarındaki Milly'de geçirdi. Öğrenimini mahallî kilise okulunda, Lyon'da Institution Puppier ve Belley'de Col-

lege des Pères de la Foi'da tamamladı. 1808-1819 yılları arasında avare bir aristokrat hayatı yaşayan Lamartine'in edebî kişiliğinin gelişmesinde okuduğu klasikler, XVIII. yüzyıl filozofları ve Kitâb-ı Mukaddes'in önemli rolü vardır. 1811-1812'deki İtalya seyahati, hayatında önemli bir dönüm noktası oldu. Napoli'de işçi bir kızla yaşadığı aşk birçok eserine, özellikle *Graziella* adlı romanında idealize ederek işlediği kadın kahramanına ilham kaynağı olmuştur. 1820'de duygusal ve samimi tonu ile çok beğenilen, Fransız şiirine yeni bir âhenk getiren *Méditations poétiques*'i yayımladı. Daha sonra *Nouvelles méditations poétiques* ve *Mort de Socrate*'ta metafiziğe yer verdi. Bazı Avrupa şehirlerinde elçilik kâtib ve ateşe olarak görev yaptığı bu yıllarda yayımladığı *Le dernier chant du pèlerinage d'Harold* romantik akımın önemli eserleri arasına girdi. 1830'da dinî duyguları işleyen ve panteizme geniş yer veren *Harmonies poétiques et religieuses* adlı iki ciltlik eserini neşretti. 1832-1833'te Lübnan, Suriye, Filistin ve İstanbul'u kapsayan uzun bir yolculuğa çıktı. Seyahati gerçeklere ulaşmanın tek yolu olarak gören şair Doğu'ya, kutsal topraklara yaptığı yolculuklardan din anlayışı, duygular ve düşünceleri bakımından büyük bir değişim geçirerek döndü. Bu yolculuk sırasında kızı Julia'nın ölümü şairi derinden sarstı. *Voyages en orient* hemen tamamı Osmanlı sınırları içinde geçen bu yolculuğun kitabıdır. 1833'te milletvekili seçilen Lamartine 1851'e kadar devam eden siyasî hayatında liberal, insanîyetperver ve barışçı bir politika izledi. Güçlü bir hatip olarak parlamentoda çok defa "Şark meselesi" üzerine yaptığı konuşmalarda Batı'nın Doğu'yu, özellikle Osmanlıları iyi tanıyamamış olmaktan kaynaklanan yanlış hükümler verdiğini, böylece bütün dünyayı yanılttığını sık sık dile getirdi. 1847'de yayımlanan *L'histoire des girondins*, siyasî açıdan çalkantılar içinde olan Fransız toplumu itidalli ve meziyetli davranış dersi veren, genç nesillerin zihinlerinde devrim ateşini körükleyen bir eserdir. 1848 olaylarında gösteri yapan sosyalistlerin kızıl bayraklı gösterilerine karşı üç renkli Fransız bayrağını savunması, Lamartine'i o yıl kurulan geçici hükümette kısa bir süre dışişleri bakanlığına getirdi, ancak 2 Aralık 1848'deki hükümet darbesiyle bu görevinden uzaklaştırıldı.

Bu hayal kırıklığıyla 24 Nisan 1849'da Sultan Abdülmecid ve Sadrazam Reşid

Paşa'ya birer mektup yazarak Türkler'e olan sevgisini ve derin dostluğunu dile getirdi. İstanbul'a yakın bir yerde, İzmit veya İzmir yakınlarında bir çiftliğin kendisine tahsis edilmesini istedi. Bu topraklarda modern yöntemlerle tarım yapmayı planlayan Lamartine'e Aydın yakınlarında bir arazinin verilmesi uygun görülerek devletçe satın alınan çiftlikler yirmi beş yıl süreyle kendisine verildi. 21 Haziran - 6 Ağustos 1850 tarihleri arasında ikinci defa Türkiye'ye gelen Lamartine, İhlamur Kasrı'nda Sultan Abdülmecid tarafından kabul edildi. Daha sonra İzmir ve Aydın'a giderek çiftlik arazisini gezdiyse de işletecek sermayeyi bulamadığından Türkiye'ye yerleşmekten vazgeçti. Louis Napoléon'un cumhurbaşkanı seçilmesiyle politik hayatı sona erdi (1851). Fransız halkının Napoléon serabına kapılarak hürriyet yolundan dönmeye şairin bütün hayallerini yaktı. Ardından *Les nouvelles confidences* (1851), *Geneviève histoire d'une servante* (1851), *Le tailleur de pierres de Saint-Point* (1851), *L'histoire de la restauration* (1851), *Les visions* (1853), *Histoire des constituants* (1854), *Histoire de la Turquie* (1854-1855), *Histoire de la Russie* (1855), *Cours familier de littérature* (1856-1869) adlı eserlerini yayımladı. Politik hayatını vatanına ve insanlığın mutluluğuna adanmış şair ömrünün son yıllarını maddî sıkıntı içinde geçirdi; Milly'deki evini satmak zorunda kaldı (1860). 1867'de III. Napoléon hükümeti tarafından kendisine 25.000 frank maaş bağlanan Lamartine 28 Şubat 1869'da Paris'te öldü. Ölümünden sonra *Mémoires inédits* (1870), *Le manuscrit de ma mère* (1871), *Des poésies inédites* (1873) ve altı ciltlik *Correspondance* (1873-1875) adlı eserleri neşredildi. Lamartine zengin imajları, güçlü ritmi, âhenkli mısraları ile XVIII. yüzyılın şiirine karşı bir tepki ve yeni bir soluktur. Şiirindeki lirizm içinde ruh bulan metafizik

Alphonse de
Lamartine